

Fascistenes velferdsstat

Øystein Sørensen:
Solkors og solidaritet
J.W. Cappellens forlag

Den som har interesse av nyere norsk historie finner mangt å glede seg over i årets bokhøst. Det gjelder ikke minst en rekke bøker som tar for seg de kontroversielle 1930- og 40-årene. Det er tydelig at det nå er gått såpass lang tid siden disse smertelige årene, at nasjonen Norge omsider makter å se på det som skjedde dengang uten de sperrene og traumene som preget den nære etterkrigstiden.

Historien om Norge i mellomkrigstiden og krigsårene har i sjelden grad vært seierherrenes historie. Det er et gode at man nå får satt nytt lys på for eksempel fascistiske og nasjonale strømninger i Norge. På den måten ser man klarere sammenhenger mellom disse strømningene og de sidene ved norsk politikk som havnet på «den rette siden» i 1945.

Dette er selvsagt et gode for de som er interessert i en «sann» historieskrivning.

Men det er også et pluss for dem som måtte være opptatt av hva historien har å lære oss om vår samtid.

Vårt gamle syn på 1930- og 40-årene har nemlig også skapt sin myte: Den har fått oss til å tenke i svart-hvitt; til å tro at en fascist er en person du oppdager på lang avstand, og som bare har negative trekk.

Men så enkelt er det ikke i dag-, og så enkelt var det ikke den gangen. Nyansene var mer hårfine, det onde var ikke bare ondt. Det inneholdt også ting som kunne få mange til å nikke å si at «jo, dette er det noe i». Slik kan historikernes «rehabilitering» av de som havnet på den gale siden den gangen, gi oss et skarpere blikk for tilsvarende politiske strømninger i dagens Norge. Det blir lettere å kjenne lusa på gangen, selv når den forsøker seg på rent trav.

Leseren får uskyldige denne lange innledningen. Men den er nødvendig for å forklare hvorfor en anmelder som selv er oppvokst i et etterkrigsmiljø der man aldri glemte å minne hverandre om nazistenes ugjerninger, bare har godt å si om Øystein Sørensens bok «Solkors og solidaritet».

Dette er nemlig en bok om de positive sider ved norsk fascisme i mellomkrigstiden: Om hvordan det også hos de Sørensen kaller «høyerradikale kretser» ble utarbeidet ideer og visjoner om en velferdsstat.

Velferdsstaten er jo sosialdemokratiets klenodium. Sørensen fratrer ikke Arbeiderpartiet farskapet til etterkrigstidens velferdsstat. Men han viser at drømmen om en slik stat, tilhørte et fellesgods som fløt rundt i 1930-åras politikk. Parallelt med venstresidens utvikling av ideen om velferdssamfunnet, foregikk en tilsvarende prosess på ytterste høyrefløy.

Også der var det folk som drømte om et samfunn med full sysselsetting, rettferdig fordeling og et sosial sikkerhetsnett. Likeheten med venstresiden gikk også på drømmen om en planøkonomi som skapte og styrte den økonomiske veksten. Markedskreftene skulle kontrolleres.

101086

En konsekvens av dette var at da NS kom til makten under krigen, var det en fløy av partiet som arbeidet hardt for å gjennomføre sine sosiale visjoner. Den lyktes bare så måtelig. Men Sørensens paradeeksempel er at da Gerhardsens regjering i 1946 fremmet sitt forslag til barnetrygd, så var forslaget en nesten direkte kopi av Quisling-regjeringens opplegg til barnetrygdlov fra 1944.

Sørensen fortjener ros for sin evne til å spore opp kilder, og til å få fram spennende sammenhenger. Resultatet er en tankevekkende og uhyre interessant bok. Det vi savner er en noe bedre forklaring på den ulike bakgrunnen for velferdstanken på venstre- og høyresiden.

For høyresiden nærmet seg velferdssaten med utgangspunkt i sin ekstreme nasjonalisme og ut fra sitt anti-demokratiske førerprinsipp. Fascismens velferdsstat var en paternalistisk affære; idealet var den gode og rettferdige husbonds faderlige ivaretagelse av «sine».

Knappt noen steder summeres dette bedre opp enn i Trygve Gulbrandsens romansyklus «Og bakom synger skogene». I siste bind, «Ingen vei går utenom» finnes en scene der Dag, husbonden på gården, med disse ordene lover den gamle og fattige Mekkal Hogger husly på gården sin:

«Du får slå deg til her nå. Det trengs ikke at det skal spørres uti bygdene at vi ikke har rom for våre egne her».

Bedre kan fascistenes velferds-ideologi knapt oppsummeres. Det er et savn ved Sørensens bok at dette utgangspunktet for den fascistiske drømmen om velferdsstaten ikke kommer bedre fram.

For her var det jo, ihvertfall i utgangspunktet, et dypt skille over til venstresidens drøm om at arbeider-velferd, skulle kobles til arbeider-makt.

En annen ting er om resultatet egenlig ble så fundamentalt annerledes i den velferdsstaten som utviklet seg under «landsfaderen» Einar Gerhardsen.

Erling Kjekstad